

A. Kadir

1938 HARP OKULU OLAYI
VE
NÂZİM HİKMET

♥
CAN
YAŞAM

A. Kadir

1938 HARP OKULU OLAYI
VE
NÂZİM HİKMET

Can Yayınları: 558
Yaşam: 22

© A. Kadir, 1993
© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 1993

1. basım: 1966
Can Yayınları'nda 1. basım: 1993
2. basım: Mart 2009

Kapak Resmi: "Nâzım Hikmet Portresi", Nazmi Ziya, 1936,
Piraye Altunođlu Koleksiyonu

Kapak ve Kitap Tasarımı: Erkal Yavi
Dizgi: Filiz Arslan
Düzelti: S. Asaf Taneri

Kapak Baskı: Çetin Ofset
İç Baskı ve Cilt: Şefik Matbaası
ISBN 978-975-510-468-3

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33
<http://www.canyayinlari.com>
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

A. Kadir

1938 HARP OKULU OLAYI
VE
NÂZİM HİKMET

ANI

CAN YAYINLARI

A. Kadir, 16 Temmuz 1917'de İstanbul'da doğdu, 1 Mart 1985'te yine İstanbul'da öldü. Kuleli Askerî Lisesi'ni 1936'da bitirdi. Ankara Kara Harp Okulu'nda son sınıftayken zararlı yayınlar okuduğu ve Nâzım Hikmet'le tanıştığı gerekçesiyle on ay hüküm giydi ve okuldan atıldı. 1941'de İ.Ü. Hukuk Fakültesi'ne girdiyse de 1943'te yayımlanan ilk şiir kitabı *Tebliğ* yüzünden sürgüne gönderildiğinden okulu bitiremedi. Muğla, Balıkesir, Konya, Kırşehir, Adana'da sürgün olarak yaşadıkdan sonra 1947'de İstanbul'a döndü. Şiirleri 1940'tan itibaren döneminin edebiyat dergileri *Ses*, *Yeni Edebiyat*, *Yürüyüş*, *Yığın*, *Yeryüzü*, *Yağmur ve Toprak*, *Yeditepe*, *Dönem*, *Gelecek*, *Militan*, *Sanat Emeği*, *Varlık* gibi dergilerde yayımlandı. Asıl adı, İbrahim Abdülkadir Meriçboyu olan A. Kadir'in ikinci şiir kitabı *Hoş Geldin Halil İbrahim* 1959'da, *Dört Pencere* 1962'de, ilk üç kitabına yeni kırk beş şiir ekleyerek çıkardığı *Mutlu Olmak Varken* 1968'de yayımlandı. Eluard, Brecht, Rozewicz'ten şiir çevirileri yaptığı gibi, Mevlana ve Tevfik Fikret şiirlerini de çağdaş Türkçe'ye uyarladı. Azra Erhat'la birlikte Homeros'tan yaptığı *İlyada* ve *Odyseia* çevirileri ise çok ses getirdi ve çeviri ödülleri kazandı. Şairin 1938 *Harp Okulu Olayı* ve Nâzım Hikmet (1966), *Sovyet Rusya'da On Beş Gün* (1978) adlı kitapları da vardır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
BİRİNCİ BÖLÜM	
Yer Yerinden Oynuyor	13
Sınıflardan Alınıyoruz	14
İlk Sorgular	16
Mahpushane Türküsü.....	17
Nâzım Hikmet'in Tevkifi.....	20
Karanlıklar Çöküyor	22
Dostluk, Dostluk!.....	25
Ömrünüzün İlbaharında	27
Nâzım Hikmet'e Bağlılık Telgrafı.....	28
Kimler Yönetiyormuş Bizi?	30
Dünyada Yalnız.....	35
Son Sorgular	38
Oh Be, Dünya Varmış, Dünya!	40
Bütün Arkadaşlar Bir Arada	42
İKİNCİ BÖLÜM	
Duruşma Başlıyor	53
Nâzım'ı İlk Görüşümüz.....	57
Dreyfus Davası.....	61
Satırbaşı	63

Bıyık.....	64
İki Tanık.....	65
“Ben Komünistim!”	67
Ördek Ali.....	69
İki Tanık da Benden.....	70
Karar Günü.....	71
Karardan Sonra	72
Beraat Edenlerin Sonu.....	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Ankara Askerî Cezaevi'nde	77
Nâzım'la Beraber	81
Nâzım'ın Ağzından İlk Dinlediğimiz Şiirler	82
Fransızca Dersi.....	88
Bırak Pişsinler.....	90
Tanır mısın Kızkapanoğlu Vehbi'yi?	92
Senin Adını Kol Saatimin Kayışına.....	94
Türküler	96
En Kızdığı Kişiler.....	99
“Uyandırılmış Toprak” ve Türkçe	101
Ama Yalnız Bir Diş.....	102
Ezberle En Çok Okuduğu Şiirler.....	104
Mektup, Para ve Hayal	107
Hollanda Peyniri, Bir Kutu Pasta ve Bahar Dalı.....	111
“Uyandırın Beni!.. Uyandırın Beni!”	113
Analardır Adam Eden.....	115
Yargıtay'ın Kararı	117
Gerçeğin Kaskatı Yüzü	122
28 Yıl Sonra.....	126

ÖNSÖZ

Bu kitabı yazmaya karar verdiğim zaman elimde bir satır notum yoktu. O zamanlar çekilmiş bir iki silik fotoğraf vardı kitaplığımda. Onları da ne badirelerden, ne yangınlardan kurtarmış getirmiştim bugüne. Şu geçen 29 yıl içinde, yani 1938 yılından bu yana, çok kişilere bu Harp Okulu olayını bütün girdisiyle çıktısıyla anlatmış olmam bana epey şey kazandı. Birçok yerleri kafama adamakıllı mihlanmış, hazır buldum. Ama takıldığım, eksik bulduğum yerler de oldu, hem de çok oldu. Yazdıklarımı, bu olayla ilgisi olan arkadaşlarıma okudukça anladım bunu. O arkadaşlarla aydınlatmaya uğraştım oraları.

İki yıldır çalışıyorum bu kitap üzerinde. Eksik yerleri kalmadı değil, belki yanıltığım yerler de vardır. Ne yapayım, 29 yıl geçti aradan. Hem bu 29 yıl, pek öyle düz, öyle rahat da değil. Çok acılı, çok berbat ve çetin bir 29 yıl.

Neden mi yazdım bu kitabı? Büyük bir laf edeyim de size, şaşım kalın: Bu olayı en gerçek, daha doğrusu gerçeğe en yakın yazacak bir ben varım da ondan. Çok ufak, önemsiz gibi görünen şeylere dikkat etmişim, kimsenin ilgilenmediği şeyle ilgilenmişim, sonra, en önemlisi, bu olayı adamakıllı dert edinmişim kendime.

Bu Harp Okulu olayı, kitabı yazılacak kadar önemli mi, diyeceksiniz. Hem önemli, hem önemli değil. Bu olay, bir meydan savaşı değil. Bu olay, bilimsel bir buluş falan değil. Bu olay patlak verdiği vakit bir tek gazete bir tek satır yazmış değil bu olay üstüne. Bir tek satırla bile haberi verilmedi bu olayın. Hiç kimse hiçbir şey bilmiyor. Peki, nesi yazılır bu olayın, diyeceksiniz. Öyle ya, Nâzım Hikmet öldükten sonra, orada burada Nâzım için gelişigüzel çiziktirilirken ya da eldeki hazır mallar piyasaya sürülürken, biri çıkar da, hem de Nâzım'a hayran biri, sanki evimi bulamazmış gibi, evine gelememiş gibi, ekme paramı kazanmakta olduğum bir piyasada, yol üstünde, olur olmaz insanların yanında, "İyi ki gördüm seni, aman çok lazımsın bana sen, anlatıver şu sizin olayı bana!" derse ve kaleme kâğıda sarılacak gibi olursa, ne önemi kalır bu olayın. Öyle sanıyorum, biz çoğu olayları böyle değerlendirdiğimiz için bu hale geldik.

Nâzım'ın arkasından bir ağıt değil bu kitap. Bildiğim, gördüğüm, işittiğim, yaşadığım, karanlıklarda unutulup gitmesine bir türlü katlanamadığım gerçekleri gün ışığına çıkarmaktır maksadım. Biz de göçüp gidiyoruz. Bu olayın ucundan kenarından tutmuş olanlar, ufak tefek şeyler bilenler, daha doğrusu yarım yamalak şeyler bilenler kalacak, ama hiçbir vakit kavrayamayacak bunlar olayın tümünü.

O zamanlar, ta 1938'lerde, Alman faşizmi azgın bir hale gelmişti. Ortadoğu'da tam bir egemenlik kurmuştu. Harp Okulu'nda kitap okumaya meraklı bir avuç genç vardı. Bu gençler ırkçı ve Turancı bir başka grubun hüşmine uğradı. Harp Okulu, Ankara allak bullak oldu. Bugün yarın darağaçları kurulacakmış gibi bir hava esti ortalıkta. Sorgular sualler, mahkemeler derken, bu çocuklar, kabahatli kabahatsiz, kurunun yanında yaş misali, gürültüye gittiler. Kimi hapis cezası yedi, kimi alaya çıkarıldı, kimi kâtip sınıfına ayrıldı. Bunlar içinde, sosyalist fikirler taşımak şöyle dursun, dünyadan habersiz olanlar bile vardı. Ama bu olayın asıl acı yanı, o zaman 37 yaşında olan şair Nâzım Hikmet'in, bu gençlerin varlığından bile haberi yokken, tevkif edilerek, onlarla birlikte muhakeme edilmesi ve on beş yıla mahkûm olmasıdır.

Bu 1938 Harp Okulu olayında ben de sanıktım. Baştan sona kadar bulundum bu olayın içinde, hapis oldum, Nâzım'la dört beş ay hapiste beraber bulundum. İşte o günlerin anılarıdır bu kitap. Ama bu kitap yalnız benim sayılmamalı. Çok kimselerin emeği var bu kitapta. O günden kalan arkadaşlarımdan çok emeği var. Hepsini sağ olsunlar. Ayrıca Nâzım Hikmet'in bir iki yakınından da çok yardım gördüm. Tek bir kişi bir yana, kime baş vurduysam sıcak yüzle karşılandım.

İyi okuyun bu kitabı, dikkatle okuyun. Bu 1938 Harp Okulu olayının insanları, yalnız yargılayanlarla yargılananlar değildir.

A. KADİR
9 Ekim 1966

NTC
Birinci Bölüm

Nâzım Hikmet ile A. Kadir, 1938'de Ankara Cezaevi'nde.

YER YERİNDEN OYNUYOR

Harp Okulu'nda ayaklanma vardı. Eski deyiimiyle "askerî isyan." Tek bir üste karşı gelinmemiştir. Değil on beş yirmi kişi, değil otuz kırk kişi, iki kişi bir olup "İstemezük!" denmemiştir. Bir tek el, tüfeğin kabzasına sarılmamıştır.

Ama gene de ayaklanma vardı. Başka türlü bir ayaklanmaydı bu. Kitaplar okunuyordu okulda. Ders kitaplarından ayrı kitaplar okunuyordu. Kimsenin kafası almıyordu Harp Okulu'nda Balzac'ın, Zola'nın, Tolstoy'un, Anatole France'ın, Gorki'nin, Pirandello'nun, Dostoyevski'nin okunmasını. Günlük gazetesinin bile gizli gizli okunduğu, "Ulus" gazetesinin korka korka sokulduğu bir okuldu burası. Nasıl oluyordu da Haydar Rıfat'ın çevirileri okunuyordu. "İspanya Kurtuluş Savaşı", "Yarı Müstemleke Oluş Tarihi" okunuyordu. Goethe'nin "Faust"u okunuyordu. Gogol, Turgenyev, Ibsen okunuyordu. "Kara Gömlekliler İhtilali"nden "Diyalektik Materyalizm"e kadar, "Hamlet"ten "Ayak Takımı Arasında"ya kadar her şey okunuyordu. Üstelik "Taranta Babu'ya Mektuplar", "Şeyh Bedrettin Destanı", "Kuyucaklı Yusuf."

Ya bir gün orduyu sararsa bu "isyan?" Ne olurdu o zaman vatanın hali? Yuvarlanırdı giderdik. Demek bizi yutmak isteyen düşman içimize kadar sokulmuştu.

Ankara'da, başkentte, yer yerinden oynuyordu. Kimi diyordu: "Bu işte bir iş var. Altını karıştırılm hele, kim bilir daha neler çıkar." Kimine göre: "Keçiören'de bir ağaç altına para gömülürmüş gizli eller tarafından. Gidermişiz hafta tatillerinde, cumartesileri, almışsınız oradan paraları, bölüşürmüşüz." Kimi de diyordu: "Kurşuna dizmekten başka çare yok bunları." Daha yumuşak yürekli, "Bir iki kızla aldatılmıştır bunlar," diyordu.

SINIFLARDAN ALINIYORUZ

1938 yılı ocak ayının ilk haftasında bir gün, ders ortasında birden, sınıf kapısı vurulmadan açıldı. İçeriye bir hâkim subay, bir binbaşı, bir okul nöbetçi subayı, silahlı, girdi. Yanlarında bir iki çavuş ve onbaşı da vardı. Ellerinde büyük bez torbalarla.

Binbaşı sert bir komut verdi:

— Herkes ellerini sıranın üstüne koysun! Hiç konuşma ve kıpırdama yok.

Sınıfta sinek uça sesi duyulacak.

Cebinden bir kâğıt çıkardı ve başladı numaralarımızla isimlerimizi okumaya: "5271 Abdülkadir Meriçboyu, çık ortaya. 5227 Necati Çelik, çık ortaya. 5202 Naci Fişek, çık ortaya. 5273 İsmail Özdemir, çık ortaya." Öbür sınıflarda da aynı şey yapıyor: "5409 Ömer Deniz, çık ortaya. 5408 Lûtfullah Şadi Alkılıç, çık ortaya. 5362 Orhan Alkaya, çık ortaya. 1132 Galip Arda, çık ortaya."

Yirmi bir Harp Okulu öğrencisi bu şekilde alındı. Orada, sınıfın ortasında, üstlerimiz başlarımız bir güzel arandı. Üstümüzde başımızda ne çıktıysa, sıra gözlerinde ne bulduysa, hepsi üzerlerinde adımız yazılı bez torbalara, ayrı ayrı dolduruldu.

Sınıftan dışarı çıkarıldık. Kapı önünde koridorda, süngü takmış komutanlık erleri sıralanmıştı. Baktım karşıdan bizim Şadi geliyordu, süngülüler arasında. Kalın, şişman sesiyle bağıyordu:

— Ne oluyorsunuz yahu! Abdülhamit devrinde miyiz? Ne diye hiçbir şey söylemeden üstümüzü başımızı arayıp götürüyorsunuz bizi?

Yatakhanelere çıkarıldık. Orada da yataklar ve dolaplar arandı. Onlarca diş dokunur ne bulduysa alındı. Sonra aşağı inildi. Süngülü nöbetçiler arasında saat-

¹ Şadi'nin bu sözlerini zahta geçirdiler. Mahkeme sonunda birçok arkadaşlar gibi o da beraat etti. Ama gene de alaya çavuş çıkardılar. Oradan oraya sürüldü durdu. Askerlikten sonra da arkasını bırakmadılar. Eski defterlerimi karıştırıyorum ve Şadi'nin ta o zamanlar, 1939-1940'larda yazıp bana gönderdiği bir şiiri okuyorum:

"Kapılmış gidiyor fikir seline,
Bir sürgün ilinden, sürgün iline,
Diyarbakır kal'asından, Çorlu kıırma,
Dersim dağlarından Kırklareli'ne."

lerce sinir bozucu bir beklemeden sonra herkesin ayrı ayrı sorgusu yapıldı ve bu sorgular sabaha kadar sürdü. Tekrar tekrar çağrılanlar oldu. Sorguların yapıldığı odanın kapısı önünde konuşmaları izleyen subaylar vardı. Sonra tutuklular ayrı ayrı, üçer dörder süngülüler arasında, kimi bodrum katında kalorifer dairesindeki odalara, kimi okul binası dışındaki komutanlık binasının odalarına, kimi de revirin bodrum katındaki odalarına, tek tek kondu.

On dokuz, yirmi yaşlarında delikanlılardık. Çoğumuzun yanaklarında tüy bitmemişti. Babasız büyümüş yetim çocuklardık çoğumuz. Ama bacağımıza bakmadan, boyumuzdan büyük işlere kalkışmıştık.

* * *

— İmzasız bir ihbar var, demişti bana Savcı Şerif Budak.

Okulda beş on kişi biliyorduk ki, bunlar "Kızılmacı", "Turancı" idiler. Türkiye'nin kurtuluşunu sınırlarımız dışındaki Türklerle birleşmede görüyorlardı. Yanlış anlaşılmasın, bunlar oradaki Türkleri kurtaracaklardı. Bunlarla birkaç defa sert tartışmalarımız da olmuştu. Kendilerinden başka türlü düşünenleri beğenmezlerdi kolay kolay. Burunları kafdağındaydı. Yalnız kendileriydi gerçek milliyetçi. Bu vatan yalnız onlarınmış gibi, bu yurt üzerinde laf etmek yalnız onların hakkıymış gibi bir halleri vardı. Hele bunlardan bir tanesi benim Makedonyalı oluşumu, Arnavutluğumu her fırsatta yüzüme vurmaya bayağı iş edinmişti. Böylece beni yediğini sanıyordu salak.

Gözleri hep bizdeydi bu, "Kızılmacı"ların. Bir kitap okurken görmesinler bizi, deli olurlardı. Sınıfta ben inadıma, Maksim Gorki'yi falan, gözlerine sokarcasına okurdum.

Savcı Şerif Budak'ın karşısında, olsa olsa bunlar jurnallamışlardır, diye düşünüyordum.

İLK SORGULAR

İlk sorgular olurken ben bodrum katında, okulun kalorifer dairesinin olduğu yerde, ufacak bir odaya kapatılmışım. Helâların yanındaydı bu oda. Tavana yakın bir penceresi vardı, el kadar. Okulun avlusuna açılıyordu bu pencere. Paydoslarda avluya çıkan arkadaşların kendilerini göremesem de, seslerini duyardım. İçimde en ufak bir sıkıntı yoktu. Uzanıyordum yatağa, hayaller kuruyordum tatlı tath. O sıralar Beşiktaş'ta bir kıza tutkundum. İlk sorgum da olmuş bitmişti.

Savcı Şerif Budak,

— Nedir bu kitaplar? diye sormuştu. "Kara Gömlekliler İhtilali", "Diyalektik Materyalizm", "İspanya Kurtuluş Savaşı"...

— Dünyayı öğreniyorum bunlarla ben.

— Öğretirim ben sana dünyayı. Görürsün yakında kaç bucak olduğunu.

Bir iki şey daha sordu. Arkadaşlarımla nasıl, nerede, kim vasıtasıyla tanıştığımı, bir araya gelince neler konuştuğumuzu falan. Hepsisi sudan şeyler. Sonra nöbetçilere bağırdı Şerif Budak iri gözlerini aç aça:

— Alın götürün şunu!

Şadi Alkılıç'ın sorgusu da şöyle olur:

— Bu kitaplar senin mi?

— Benim.

— Kimden aldın? Hangi arkadaşın verdi yani?

— Kendim aldım, kitapçılardan paramla.

— "Benerci Kendini Niçin Öldürdü?" ne demek?

— Kitap adı.

— Ama bu kitap Nâzım Hikmet'in.

— Serbest satılıyor.

— Bana bak, tepemi attırma benim. Nâzım Hikmet'in kitabıyla senin ne işin var?

— Benim de şiir kitabım var, efendim. Ben de şairim. Merak dolayısıyla okuyorum. Kitaplarımın arasında Fuzuli Divanı da var, neden sormuyorsunuz onu?

MAHPUSHANE TÜRKÜSÜ

Bir iki önemsiz sorgu daha yapıldıktan sonra, dört kişi, dört elebaşı (Orhan, Necati, Ömer, ben) birleştirildik bir odada. Yapsalar yapsalar, diyorduk, okuldan kovarlar, neden okuyorsunuz bu kitapları diye. Gülüşüyor, şakalaşıyorduk. Siyasi mahpus olmanın gururu da gelmişti üstümüze bayağı. Oracıkta bir türkü bile yaptık. Ortalığı çınlata çınlata başladık söylemeye. O zamanlar pek yaygın olan Fransızca güzel bir şarkının bestesine uydurduk şu sözleri:

*Güneş artık bizim için
ufukta doğan bir baştır,
parmaklıklar arasından
bize bakan yoldaştır.*

*Ona kavuşmak istersen
daya demire alnını.
O doğar her sabah erken,
bekle sen de yarımı.*

*Yarın ki bugünden erken
ona kavuşmak ister.
Yarın ki bugünden erken
onun yolunu bekler.*

*Dudaklarından düşmesin
mahpushanenin türküsü,
bir gün elbet açılacak
kapımızın sürgüsü.*

Bu türkü, Harp Okulu Askerî Mahkemesi ödevini bitirene kadar ağızdan ağıza

A. Kadir

1938 HARP OKULU OLAYI VE NÂZİM HİKMET

*Başka türlü bir ayaklanmaydı bu. Kitaplar okunuyordu okulda. Ders kitaplarından ayrı kitaplar okunuyordu. Kim-
senin kafası almıyordu Harp Okulu'nda Balzac'ın, Zola'
nın, Tolstoy'un, Anatole France'in, Gorki'nin, Pirandello'
nun, Dostoyevski'nin okunmasını. Günlük gazetenin bile
gizli gizli okunduğu, "Ulus" gazetesinin korka korka sokul-
duğu bir okuldu burası. Nasıl oluyordu da Haydar Rifat'ın
çevirileri okunuyordu. "İspanya Kurtuluş Savaşı", "Yarı
Müstemele Oluş Tarihi" okunuyordu. Ya bir gün orduyu
sararsa bu "isyan?" Ne olurdu o zaman vatanın hali? Yu-
varlanırdı giderdik. Demek bizi yutmak isteyen düşman içti-
mize kadar sokulmuştu.*

Edebiyatımızın değerli şairi A. Kadir, Harp Okulu öğrencisi-
dir. Edebiyattan, felsefeden konuşabildiği bir avuç arkada-
şıyla birlikte kitaplar okumakta, uzun uzun sohbetler sıra-
sında bu okuduklarını paylaşmaktadır. 1938 yılı başlarında
bir ders sırasında okul yöneticileri sınıflara girerek bu öğ-
rencileri alırlar. Hücreler, sorgular, korkutmalar başlar. Nâ-
zım Hikmet'i okumakla, onunla ilişkiye geçmekle ve niha-
yet yabancı devletlerin ajanı olmakla suçlanırlar. Ve Nâzım
Hikmet de bu nedenle tutuklanır. Hüküm giyer, hapse atılır.
A. Kadir bu büyük zorbalığı kayda geçiriyor, bir belgeye
dönüştürüyor bu kitabında.

ISBN 978-975-510-468-3

9 789755 104683
<http://www.canyayinlari.com>

CAN
YAŞAM